

20. YÜZYILIN BAŞLARINDA OSMANLI HAPİSHANELERİ: BARTIN HAPİSHANESİ ÖRNEĞİ

OTTOMAN PRISONS IN THE EARLY 20TH CENTURY: BARTIN PRISON EXAMPLE

Recep ARSLAN*

Geliş Tarihi/Received:06.11.2019

Kabul Tarihi/Accepted:25.12.2019

ARSLAN, Recep, (2020), "20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Bartın Hapishanesi Örneği", Belge Dergisi, C.2, S.19, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Kış 2020/1, ss. 2116-2140.

Öz

İnsanların değişik nedenlerle özgürlüklerinin kısıtlanması çok eskilere dayanmakla beraber, modern anlamda hapishane sanayi devrimi ile beraber Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde hapishane, Tanzimat Fermanı sonrası tüm alanlarda olduğu gibi Avrupalılaştırmanın sonucu teşkilatlanmıştır. Osmanlı'da önceden suçluların cezasının infazı öncesinde bekletildikleri mahbesler vardı. Tanzimat sonrasında bu yerler suçluların ıslah edildiği hapishanelere dönüştürülmüştür. 20. yüzyılın başlarında Bartın'da da bir hapishane vardır. Bu çalışmada 20. yüzyılın başlarında liva hapishanesi düzeyindeki Bartın Hapishanesi'nin fiziki ve sıhhi durumunun yanı sıra hapishane görevlileri ve mahkûmlar da ele alınmıştır. Çalışma ile 20. yüzyıl başlarında Osmanlı hapishanelerinin genel durumunu anlatan çalışmalara küçük de olsa katkı sağlamak hedeflenmiştir. Çalışmanın hazırlanmasında arşiv belgeleri ve tetkik eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Bartın, Hapishane, Gardiyan, Mahkûm.*

Abstract

While the restriction of the freedom of people for various reasons dates back to a long time ago, modern prison emerged in Europe with the industrial revolution. Prison in the Ottoman Empire was organized as a result of Europeanization as in all areas after the Tanzimat Edict. In the Ottoman Empire, there were precepts where criminals were held before the execution of the sentence. These places were turned into prisons, where criminals were rehabilitated after Tanzimat Period. At the beginning of the 20th century there was a prison in Bartın as well. In this study, the physical and sanitary situation of the Bartın Prison which is level of Liva Prison, were examined as well as prison officials and inmates in the early 20th century. The aim of this study is to contribute to the studies about the general situation of the Ottoman prisons in the early 20th century. Archival documents and audit works were used in the preparation of the study.

Keywords: *Ottoman, Bartın, Prison, Guard, Convict.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: receparslan@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4389-692x

Giriş

İnsanların özgürlükleri tarihin ilk dönemlerinden itibaren farklı vesilelerle kısıtlanmakla beraber, modern anlamda hapisane Sanayi Devrimi ile Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nde ise başlangıçta suçluların cezalarını çekmeden önce bekletildikleri mahbesler, zaman içinde Batı’nın etkisi ile hapisanelere dönüştürülmüştür. Arapça kökenli bir kelime olan “*habs*”; alıkoyma, bir yere kapama, salıvermeme, bir yere kapayıp dışarı çıkarmama, tutma ve zapt etme manalarına gelmektedir¹. Hapis; örfi olarak “*bir canlıyı veya bir eşyayı bir yere kapatmak, bir süre alıkoymak*” anlamlarına gelirken, hukuki olarak “*sanık veya suçluyu belli bir mekânda zorla alıkoymak şahsın hürriyetini kısıtlamak*” anlamını taşımaktadır². Bir yere kapatılan kişiye mahpus, kapatıldığı yere ise mahbes denilmiştir³. Hapishane ise yukarıda söz edilen habs kökünden türetilmiş bir kelime olup, alıkoyma, bir yere kapama eylemini gerçekleştiren vasıtalara verilen isimdir. Foucault da hapishaneyi özgürlükten yoksun bırakmak olarak tanımlamaktadır⁴. Yüzyıllar içinde anlam ve kavram değişikliği geçiren hapishane, derin bir tarihi geçmişe sahiptir⁵. İktidar sahipleri de hükümlanlıklarını korumak ve iktidarlarını geleceğe taşımak için hapis ve benzeri cezaları kullanmışlardır. Bu durum da giderek devletlerin ve imparatorlukların kurulmasını olanaklı hale getirmiştir⁶.

Modern anlamda ilk hapishane Avrupa’da tesis edilmiştir. Bazı araştırmacılar ilk hapishanenin 1555’te Londra’da kurulduğunu söylese de, kimi araştırmacılar da ilk hapishanenin 1596’da Amsterdam’da kurulduğunu iddia etmektedir. 16. yüzyıl sonlarında Avrupa’da kurulmaya başlanan ve kısa zamanda yaygınlaşan hapishane, 18. yüzyılın sonlarında Amerika’da da tesis edilmiştir. Hapishaneler, Avrupa’da 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarında hızlı bir şekilde kurumsallaşmıştır. Hapishaneler, Amerika’da da kısa zamanda muntazam hale getirilmiştir. Bu çerçevede Amerika’da eyalet hapishaneleri tesis edilmiştir⁷. 19. yüzyıl sonlarında Avrupa’da bazı hapishaneler aynı zamanda bir üretim merkezi durumuna da gelmiştir. Bu hapishanelerde bulunan mahkûmlar dış pazarlarda satılmak üzere bazı ticari malzemeler hazırlarken, iç ihtiyacı karşılamak üzere üniforma, ayakkabı ve yatak malzemeleri üretmişlerdir⁸.

Batı’da hapishaneler çağın ihtiyaçlarına göre şekillenirken, Osmanlı İmparatorluğu da sosyal, ekonomik ve kültürel alanda batının etkisi altında kalmıştır⁹. Osmanlı’nın iç sorunlarının getirdiği zorunluluklar ve buna bağlı yabancı müdahaleleri önemli bir etkidir. Başta bu iki önemli husus olmak üzere yaşanan sorunları çözümlenmeye çalışan Osmanlı aydın ve devlet adamı, bağımsız yargı ve yasa egemenliği bulunan Batı demokrasisi ile karşılaşmıştır¹⁰. Kanun-i Esasi’nin kabulü ile birlikte Osmanlı Devleti’nde var olan zindan

1 Ferit Devellioğlu, “*Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat*”, Yay. Haz: A. S. Güneşçay, Aydın Kitapevi Yayınları, 24. Baskı, Ankara, 2007, s.304.

2 Ali Bardakoğlu, “*Hapis*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s.54.

3 Tahir Bilirli, “*20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Yozgat Örneği*”, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Kış 2018, 13/2, s. 72.

4 Michel Foucault, “*Hapishanenin Doğuşu*”, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara 2006, s.337.

5 Bardakoğlu, a.g.m., s. 54.

6 Şener Aksu, “*Otorite- Yaşamaları İlişkisinde Hapishanenin Yeri*”, Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 61.

7 Özgür Yıldız, “*Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği*”, Akademik Bakış, C. 9, S. 17, Kış 2015, s. 92.

8 Patricia O’Brien, “*The Prison on the Continent Europe, 1865-1965*”, The Oxford History of the Prison The Practice of Punishment in Western Society, Oxford University Press, New York 1998, s. 181.

9 Özgür Yıldız, a.g.m., s. 94.

10 Hakan Türkkân, “*Osmanlı Devleti’nde Demokratikleşme ve Kanun-ı Esasi’nin Demokratik Hüviyeti*”, Vakanüvis, C. 3, S. 3, Ocak 2018, s. 368.

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Bartın Hapishanesi Örneği

anlayışından hapishaneye geçiş olmuştur. Bu geçiş, yayımlanan nizamnameler vasıtası ile sağlanmıştır¹¹. Bu bağlamda 1831’de İstanbul zindanları kaldırılmış, yerine İbrahim Paşa Sarayı’nın bir bölümünde Hapishane-i Umumi tesis edilmiştir¹². Tanzimat’tan önce Osmanlı Devleti’nde hapis cezası var olmasına rağmen, asli bir ceza değil tali bir ceza durumundaydı. Hâkimin inisiyatifine bırakılan hapis cezasının süresinin alt ve üst sınırları da belli değildi¹³. Tanzimat Dönemi ceza kanunlarıyla Modern anlamda Osmanlı Devleti’nde hapishanelerin teşkilatlanması uzun zamana yayılmıştır. Bu sürecin öncesinde Osmanlı Devleti’nde Mahbesler, hapishane işlevi görmüşlerdir. Mahbesler, ağırlıklı olarak hükümet konaklarının mahzeninde veya kale ve saray gibi binaların belli kısımlarında yer almıştır¹⁴.

Osmanlı mahbeslerinin çoğunda mahpusların dışarıya çıkıp, hava alma hakları yoktu. Fakat Varna, Rodos ve Erzurum mahbeslerinde mahpuslara avluda iki defa volta atma hakkı verilmiştir. Yine Musul’da mahpusların dışarıdaki hamamdan yararlanmalarına müsaade edilmiştir. Kayseri’de ise mahpuslara evlerinde kalmak için gecelik izin verilmiştir¹⁵. Osmanlı mahpusları bu gibi bazı iyi ayrıcalıklara sahip olmasına rağmen, sıkıntılar da söz konusuydu. Bu bağlamda Stratford Canning’in Osmanlı mahbeslerinin durumunun düzeltilmesi gerektiği yönündeki raporu sonrasında, 1856’da ilan edilen İslahat Fermanı’nda mahbeslerin ıslah edilmeleri gerektiğine ilişkin bir hüküm yer almıştır¹⁶. Ocak 1858’de Padişah Abdülmecid tarafından kabul gören İngiliz Binbaşı Gordon’un raporu, Osmanlı ceza infaz sisteminde yer alan kapatma mekânlarının ilk kez “hapishane” adı altında sınıflanmasına vesile olmuştur¹⁷. Bu tarihten itibaren hapishaneler hızla yapılandırılmıştır. 1865 yılında hapishanelerin eksikliklerin giderilmesi amacıyla hapishane yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu düzenleme ile mahkûmların gün içerisinde ne yapmaları gerektiği de belirlenmiştir¹⁸. 1876’dan itibaren hapishanedeki mahkûmların eğitilip, meslek sahibi olmasına yönelik programlar yürürlüğe sokulmuştur¹⁹. Hapishanelerin durumunun düzeltilmesi için 1880’de “Hapishaneler Nizamnamesi” kabul edilmiştir. Bu nizamname ile Osmanlı topraklarının her bir köşesinde hapishane ve tevkifhanelerin inşası planlanmıştır²⁰. 20. yüzyılın başlarında Osmanlı hapishanelerinin fiziki ve sıhhi sorunlarının yanı sıra güvenlik sorunları da vardır. Bu sorunların giderilmesi için İttihat ve Terakki Dönemi’nde bazı adımlar atılmıştır. Bu adımlardan biri 1911 yılında Dâhiliye Nezareti’ne bağlı olarak Hapishaneler İdare-i Umumiyesi’nin tesisidir. Bunun yanında Osmanlı

11 Saadet Tekin, “Dr. Polliç Bey’in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış”, OTAM, Sayı 24, 2008, s. 207.

12 Nurgül Bozkurt, “XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesi’nin Genel Durumu”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 21, Bahar 2012, s. 262.

13 Kurtuluş Demirkol, “II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri”, Sakarya Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, Aralık 2012, s. 20.

14 Mücahit Özçelik, “Mütareke Dönemi’nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 7, Sayı 14, Güz 2011, s. 18.

15 Gültekin Yıldız, “Osmanlı Devleti’nde Hapishane İslahatı (1839- 1908)”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002, s. 106- 107.

16 Mehmet Temel, “XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağı Hapishaneleri”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 26, Konya, 2009, s. 111- 112.

17 Gültekin Yıldız, “Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)”, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012, s. 179.

18 Bilirli, a.g.m., s. 74.

19 Ali Karaca, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün”, Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005 s. 156.

20 Saadet Tekin- Sevilay Özkes, “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VII/16- 17, 2008 Bahar- Güz, s. 189.

Devleti'nin birçok yerinde hapisane ve tevkifhane inşası kararlaştırılmıştır²¹. Fakat çoğu hapisanenin inşası hükümet bunalımları, ekonomik yetersizlikler ve savaşlar nedeni ile hayata geçirilememiştir²². Osmanlı taşrasında ilk hapisane Eylül 1859 Yanya'da açılmıştır²³. Arşiv belgelerine göre 20. yüzyılın başlarında Bartın'da liva hapisanesi hüviyetinde bir hapisanesinin var olduğu görülmektedir. Fakat bu hapisanenin hangi tarihten itibaren faaliyette olduğu tespit edilememiştir. Bu çalışmada Bartın Hapisanesi'nin yeri, fiziki-sıhhi durumu, mahpus sayısı, suç türleri ve hapisane görevlileri üzerinde durulmuştur.

A. Bartın Hapisanesi'nin Fiziki Durumu

Tanzimat öncesinde yerel yöneticilerin konaklarının bodrum katları mahbes olarak kullanılmıştır. Tanzimat ile beraber mahbesler hükümet konaklarının bodrum katlarına nakledilmiştir²⁴. Genel olarak 1850'den sonra taşrada inşasına başlanan mahbeslerden birisi de Bartın mahbesidir. Bu hapisanenin çok fazla mahkûm barındırması, sıhhi olmaması ve sık sık firarların yaşanması gibi nedenlerden dolayı Bartın'a yeni bir hapisane yapılması zorunlu olmuştur.

26 Aralık 1910'da Bartın Kazası'na inşa olunacak hapisanenin inşası için yapılacak harcamaların listesi mahalli rayice uygun bulunmuş ve Bartın Belediye Komisyonu tarafından onaylanmıştır. Tasdik kılınan hapisanenin planı da belgeler içinde yer almıştır. Hapisanenin ilk keşif defterinde de hapisanenin planından bahsedilmiştir. Buna göre hapisane şu birimlerden oluşacaktır: *"Tevkifhane, nisa mahpushanesi, zabıta koğuşu, avlu, cünha ciheti, görüşmeden men edilen hapisane bölmeleri, cinayet suçluları odaları, hamamda su ısıtma mahalli, çamaşırhane bölmeleri, helalar"*. Yeni bir hapisane inşası gerekli olduğuna dair 29 Ocak 1911'de Bartın Kaymakamlığı'ndan Bolu Mutasarrıflığı'na yazı gönderilmiştir. Bu yazıda Ereğli, Zonguldak, Devrek kazalarının mahkeme işlerinin Bartın'da görüldüğü ve bu yüzden Bartın Hapisanesi'nde yoğunluk yaşandığı dile getirilmiştir. Mahkûm sayısının çok fazla olmasından dolayı Bartın'a hızlı bir şekilde yeni bir hapisanenin yapılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca mevcut planda hapisane ihtiyaca kâfi ise de, erkekler mahsus cünha koğuşlarından birinin ikiye taksim olarak bir kısmının namaz kılmak ve mahkûmlara nasihat edilmek üzere mescide dönüştürülmesi düşünülmüştür. İnşaat masrafı olarak mecdi 19 kuruş hesabıyla 264.850 kuruş rayicin mahalleye nazaran uygun olduğu ifade edilmiştir. Bartın Kaymakamlığı istenen meblağın inşaat mevsimi bitmeden havalesinin sağlanmasını talep etmiştir²⁵.

24 Mart 1911'de Bolu Mutasarrıflığı, Bartın'da yapılacak olan hapisane için yukarıda istenen ödeneği Maliye Nezareti'nden talep etmiştir. Yazıda Bartın'ın; Ereğli, Zonguldak ve Devrek kazaları mahkeme mercii olduğu ve hapisane inşasının gerekliliği belirtilmiştir. Mutasarrıflık, daha önce kaza idaresince 30.385 kuruş talebin fazla hesap edildiği ve yapılan tenzil ile 234.474 kuruşun inşa için yeterli olacağı ifade edilmiştir. Gönderilen yazıda yapılacak olan işlerin masrafları da detaylı bir şekilde açıklanmıştır²⁶. 6 Nisan 1911'de Bolu Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne Bolu'ya bağlı kazalarda yeni hapisane binalarına

21 Yasemin Saner Gönen, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 Yılı"*, Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 176.

22 Osman Köse, *"20. Yüzyıl Başları Trabzon Vilayeti'nde Suçlar, Suçlular ve Hapishaneler"* İlkadım'dan Cumhuriyet'e Millî Mücadele, Ed. Osman Köse, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları. İstanbul, 2008, s. 27.

23 Gültekin Yıldız, a.g.e, s. 196.

24 Bilirli, a.g.m., s. 76.

25 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),DH.MB.HPS.(Dahiliye Nezareti Mebânî-i Emîriyye Hapishaneler Müdüriyeti)35.12.1,3.

26 BOA,DH.MB.HPS.35.12.1,3.

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Bartın Hapishanesi Örneği

ihtiyaç duyulduğuna dair yeni bir yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda livada her kazada hapishane inşa edilmiş ise de harap veya hükümet binası zemin katında uygun olmayan bir mahalde bulunduğundan merkez liva ve Bartın, Ereğli, Düzce, Mudurnu, Gerede, Göynük, Zonguldak kazaları hapishanelerinin yeniden inşasının icap ettiği belirtilmiştir²⁷.

19 Ağustos 1911'de Bartın'da inşası düşünülen hapishanenin mahalli rayiç defteri merkeze gönderilmiştir. Fakat daha sonra 23 Eylül 1911'de Bartın'dan Bolu Mutasarrıflığı'na inşası düşünülen hapishaneye dair yeni bir yazı kaleme alınmıştır. Bu bağlamda Bartın'da yapılması gerekli olan hapishanenin inşası için gerekli olan mecdi 20 kuruş hesabıyla 8.802 kuruş mahalli rayice uygun olup, ancak arsa bedeli olarak 10.000 kuruş daha zam ilavesi gerekmiştir²⁸. 28 Eylül 1911'de Bolu Mutasarrıflığı'ndan Bartın Kaymakamlığı'na cevabî bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda Bartın'dan gönderilen keşif planının hatalarla dolu olduğu ve bazı hesaplamaların mükerrer yapıldığı belirtilmiştir. Bu yüzden Bolu Mutasarrıflığı fazla görülen 27.166 kuruşu yekûndan düşmüş ve bakiye kalan 515 bin kuruş 40 parayı hapishane inşası için yeterli bulunmuştur. Bartın'da inşa olunacak hapishanenin masraflarına dair Maliye Nezareti'ne de yapılacak masraflara dair bir özet gönderilmiştir. Bu özet şöyledir:

"1.219 kuruş temel kazılması, inşası 42 bin 400 kuruş 60 para, bodrum zeminin harfiyatı 1786 kuruş 60 para, bodrum beton inşası 43.382 kuruş, çatıya kadar duvarlar 111.320 kuruş, 3 katın demir kiriş ve tonon döşeme ve de tavanı 184.770 kuruş, kaba sıvası 21.120 kuruş, ince sıvası 17.000 kuruş, tahta tavanı ve üzeri Marsilya kiremitli çatı 54.148 kuruş 80 para, hela ve koridorlara çini döşeme 4.080 kuruş, hela taşları 36.000 kuruş, mecra 1000 kuruş, sıva malzemesi 3.000 kuruş, musluk 600 kuruş, taş sahanlığı 1.400 kuruş, bodrumun taş tertibatı 300 kuruş, iki katın tertibatı 10.000 kuruş, karakol kulübesi 3.000 kuruş, derun kapılar 11.700 kuruş, abdesthane kapıları 840 kuruş, ana kapılar 2.250 kuruş, cephede büyük pencereler 2.800 kuruş, cephede diğer pençelereler 14.400, abdesthane pencereleri 12.000 kuruş, hela çatmaları pencereleri 1.800 kuruş, zemin kat demir parmaklıkları 6.000 kuruş olmak üzere toplam 542.116 kuruş."

Yukarıda verilen toplam meblağdan 27.116 kuruş akçe tenzilatı düşülmüş ve 515.000 kuruş 40 para hesaplanmıştır²⁹. Bu arada 1 Ekim 1911'de Maliye Nezareti, Bartın Kazası'nda inşasına lüzum görülen hapishanenin emlak-ı miriye kaydını Adliye Nezareti'nden istemiştir³⁰. Ayrıca 31 Ekim 1911'de Bolu Mutasarrıflığı'ndan gelen istek üzerine Dâhiliye Nezareti, Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti'ne bir yazı göndermiştir. Bu yazıda hava ve ışıktan mahrum ve pek kalabalık olan Bartın Hapishanesi'nde ölümcül hastalıklar meydana gelmesini önlemek için inşası planlanan hapishane için talep olunan tahkikatın süratle yapılması istenmiştir. Bu arada Bolu Mutasarrıfı, Dâhiliye Nezareti'ne 4 Kasım 1911'de yeni bir yazı göndermiştir. Yazıda zemini tahta ve aynı zamanda ıslak olan hapishanenin hava ve ışıktan mahrum olduğu, mahkûmların çoğunun hasta olduğu Kastamonu Sıhhiye Müfettişliği raporuna dayanılarak bildirilmiştir. Mutasarrıflık, 16 Eylül 1911 tarihli keşfe göre 762.662 kuruşun acilen gönderilmesi istenmiştir. Dâhiliye Nezareti ise Bartın'da inşa edilecek olan hapishaneye ait keşif evrakının tetkikine lüzum görüldüğünden ilgili keşfin yerel idareye iade edilmesine karar vermiştir³¹.

27 BOA,DH.MB.HPS.143.20,1.

28 BOA,DH.MB.HPS.35.12,18,20.

29 BOA,DH.MB.HPS.35.12.17,1.

30 BOA,DH.MB.HPS.35.12.15,1.

31 BOA,DH.MB.HPS.35.12.1,3,5,7,9,11.

26 Ocak 1912’de Maliye Nezareti’nden Dâhiliye Nezareti’ne bir yazı kaleme alınmıştır. İlgili yazıda Bartın Hapishanesi’ne ait olan keşifnamenin iade edilmesine karar verildiği belirtilmiştir. Bunun üzerine Hapishaneler İdaresi’nden Bolu Mutasarrıflığı’na bir yazı yazılmıştır. Bu bağlamda ilgili yazıda Bartın Hapishanesi mevcudunun daha önce takdim olunan cetvelde 42 nefer gösterildiği, son yazıda ise 174 mahkûm bulunduğu beyan edilmiştir. Bu kadar kısa bir zamanda mahkûm sayısının bu kadar değişmesinin mümkün olmayacağından Bartın’da kaç kişilik hapishaneye hakikaten ihtiyaç bulunduğu bildirilmesi istenmiştir. Bunun yanında evvelce gönderilen keşif evrakı iade edildiğinden bir şekilde orada bu sene bir hapishane yaptırılması için 3 Ocak 1912 tarihli tahrirata uygun muntazam hapishane haritasının, amale ücretleri ve malzemelerin rayiç pusulasının tanzim edilmesi ve gönderilmesi istenmiştir³². 21 Ocak 1912’de Sadrazam adına müsteşar; Bartın, Bergama, Yanya, Tire ve Keskin hapishanelerinin inşası için 2 milyon kusur bin kuruştan ibaret olan havalelerinin harp dolayısıyla ertelendiğini bildirmiştir. Alınan bu kararda yıl sonunun gelmesi ve inşaat mevsiminin de neredeyse sona ermiş olması da etkili olmuştur³³.

Tablo 1: Bartın Hapishanesi’nin Aralık 1913’e Ait Fiziki Durumu³⁴

Soru	Cevap
Hapishanenin hususi bir ismi var mıdır?	Yoktur
Nisaya mahsus bir hapishane var mıdır?	Vardır. Hapishaneye bitişiktir.
Hükümetin malı mıdır? Kira mıdır?	Hükümet malıdır.
14 Aralık 1913 tarihinde hükümlü sayısı	316 erkek, 12 kadın
Hapishane’nin bulunduğu arazinin mahalli önemi, hükümet konağı dâhilinde veya haricinde hükümet dairesi müştemilatından olup olmadığı	Hapishanenin bulunduğu arsanın ehemmiyeti vardır. Hükümet konağı bitişğinde olup, mevcut tutukluya yeterli olamamasından dolayı konağın bodrum katı da hapishane ittihaz edilmiştir.
Hapishanenin bulunduğu arazinin miktarı ne kadar?	868 ziradır.
Hapishanenin mebni bulunduğu arazinin beher ziranın kıymeti	Her bir ziranın kıymeti 15 kuruştur.
Hapishanenin yeniden yapılması gerekir mi? Tamir ile kullanımının devamı mümkün müdür? Tamirat derecesi nedir.	Ekte verilmiştir.

Bartın’da inşa edilecek hapishaneye dair ödeneğin ertelendiğinin açıklanmasına rağmen Bolu Mutasarrıflığı’nın bu konudaki talebi devam etmiştir. 16 Nisan 1912’de Bolu Mutasarrıflığı’ndan Dâhiliye Nezareti’ne Bartın’da inşa edilmek istenen hapishanenin inşasına bir an önce başlanılmasının sağlanmasına dair bir yazı gönderilmiştir. Bu yazı kısaca şöyledir³⁵: “Hapishanenin mevcudu Bartın’da liva mahkemesinin teşekkülünden sonra 174’e ulaşmıştır. İnşa olunacak hapishanenin 250 kişilik olması gerekeceği ve bunun için hükümet binasına uzak olmayan memleket hastanesi ile askerlik şubesi civarında şahıslara ait bulunan arazi üzerine inşasına karar verildiği belirtilmiştir. Burada 1.600 zira bir dönüm itibarıyla ve her dönümün 800 kuruşa alınabileceği ve birkaç yüz dönüm olan arazinin istenilen miktarın istimliki mümkün olacaktır. Bartın Kaymakamlığı’ndan

32 BOA,DH.MB.HPS.35.12,13-15.

33 BOA,DH.MB.HPS.71.24,7.

34 BOA,DH.MB.HPS.M.(Dahiliye Nezareti Mebânî-i Emîriyye Hapishaneler Müdüriyeti Müteferrik Evrakı)53.5.1.

35 BOA,DH.MB.HPS.147.6,3,5.

bildirildiğine göre şimdiki hapishanede yatacak yer kalmadığından ve hemen temini zor olan tuğla gibi inşaat malzemesinin şimdiden sipariş edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bartın'da inşaat mevsiminin pek uzun sürmemesi hasebiyle gerekli işlemlerin bir an önce yapılmasını arz ederim."

Bartın'da yeni hapishane inşası için girişimler devam ederken, eski hapishane için dahi ödenek bulunamamıştır. 27 Haziran 1912'de Bartın Mal Müdürlüğü'nce 1911 senesi zarfında hapishane için ödenek haricinde sarf edilen paranın Bartın'a gönderilmesi talep edilse de, bu ek ödenek gönderilmemiştir³⁶. 5 Ocak 1914 tarihinde Bartın Belediye Tabibi, Bartın Hapishanesi'nin çok kötü durumda olduğuna dair Bartın Kaymakamlığı'na şöyle bir yazı göndermiştir³⁷:

"Her gün artan mahkûm sayısı nedeniyle hapishane olarak kullanılan Bartın Hükümet Konağı altındaki bodrum mahalli 150 kişilikken, buraya 340'ı aşkın mahkûm yerleştirilmiştir. Bu durum mahkûmların sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Üç sene öncesine kadar Bartın Mahkemesi bir kaza mahkemesi olduğundan hapishane de buna göre inşa edilmiştir. Fakat sonradan 4 kazanın bağlı olduğu bir liva mahkemesi tesis edilince, mevcut 3 küçük koğuşa sahip hapishanede izdiham yüzünden hastalıklar ortaya çıkmıştır. Son 10 gün zarfında tifo nedeniyle 2 mahpus ölmüş ve hastalık 5 kişiye daha bulaşmıştır. Ölümcül hastalıkların artması ve bulaşması nedeniyle pek hazin neticeler ortaya çıkabilecektir. Güneş değil ışık bile girmeyen hapishanedeki hastalıkların halka da bulaşma ihtimali vardır. Tedavi ile hastalıkların yok edilebileceği açıktır. Hasta mahkûmların kazamız frengi hastanesinde tedavi edilmeleri lazım gelse de, kapasitesi yetersizdir. Çünkü hastanede 7 yataklı bir guraba koğuşumuz vardır. Hapishane ve hastanenin hastalıktan izolesi için bir hapishane inşa edilinceye değin şimdilik Bartın Hapishanesi'nde yalnız 150 mahpus bırakıp, geriye kalanın özellikle cünha suçlularının başka bir yere gönderilmesi uygundur."

Bartın Kaza Tabibinin bu raporu üzerine Bartın Voyvodası İbrahim Bolu Mutasarrıflığı'na 4 Şubat 1914 tarihinde benzer içerikli bir yazı göndermiştir³⁸:

"Hapishane olağanüstü sağlıksız koşullara sahiptir. Tabibinin raporu buna delildir. Hapishane Bartın Kaza Adliye Teşkilatı'na göre inşa edilmiş, fakat liva derecesinde hizmet vermektedir. Eğer hapishane önümüzdeki yaza kadar boşaltılmazsa, mahkûm sayısı hastalıklar yüzünden zaten azalacaktır. Tifo ve benzeri hastalıklar yüzünden birçok mahkûmun ölmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Daha önceden 1 aylık hapisler için başka mahallere 30 civarında nakil yapıldıysa da, diğer kazalardan cinayet ve cünha suç işlemiş yeni mahkûmların gelmesi ile mahkûm sayısı 30 artmıştır. 1915 senesi zarfında yeni bir hapishanenin inşasına izin verilmesini arz ederim."

1915 yılında Bartın'da yeni bir hapishane inşası gerçekleşmese de eski hapishanenin tamiri için çalışılmıştır. 13 Kasım 1915'te Bolu Mutasarrıflığı, merkeze Bartın Hapishanesi'nin tamiri zaruri görülen aksaminin mahalli belediye kalfası keşfi neticesinde 130 kuruş masrafla tamirinin mümkün olabileceğini iletmiş ve hapishaneler tamirâtı için tahsisat olmadığından tespit olunan tutarın doğrudan gönderilmesini istemiştir³⁹. 12 Mart 1916'da Bartın Hapishanesi'nin tamiri için tanzim olunan cetvel uygun bulunmuştur. Bu cetvel kısaca şu kalemlerden oluşmaktaydı: *"4 adet kereste, 10 adet çiğdem tahtası, 2 kıyye çivi, kapı kolu ve 2 adet kapı menteşesi olmak üzere toplamda 137 kuruş"*. Bu rakam

36 BOA,DH.MB.HPS.51.19,1.

37 BOA,DH.MB.HPS.149.8,2.

38 BOA,DH.MB.HPS.149.8,1.

39 BOA,DH.MB.HPS.10.7,1,3.

mecidiye farkı ile 130 kuruşa indirilmiş ve yapılacak olan tadilat için usta tutulmaması, mahkûmlar arasından ehil kişilere yaptırılması istenmiştir⁴⁰.

23 Nisan 1916'da Bolu Mutasarrıflığı, Dâhiliye Nezareti'nden Bartın Hapishanesi'nin tamire muhtaç olan gasilhane ve çatıdaki kiremit noksanı için malzeme ve işçilik için 428 kuruşa ait keşifname ile ödenek talep etmiştir. 23 Nisan 1916 tarihinde 428 kuruş talebi keşif varakası kabul edilerek gönderilmiştir⁴¹. Bunun yanında 8 Ekim 1916'da Bolu'da bulunan tüm hapishaneler için 1916 yılının ikinci altı aylık tahsisatından 860,5 kuruş ödenmiştir. Ayrıca ek tahsisat da verilebileceği ifade edilmiştir⁴². 1916 yılında Bartın'daki hapishanenin yetersizliği dolayısıyla bir bina kiralanarak hapishane olarak kullanılması da gündeme gelse de, merkeze yapılan 220 kuruşluk kira ödeneği talebi bütçede karşılığı olmadığından dolayı merkezce reddedilmiştir⁴³.

21 Ocak 1917 tarihinde Hapishaneler İdaresi'ne Bartın Hapishanesi hakkında bir rapor gönderilmiştir. Bu raporda hapishane ve tevkifhanenin ayrı olmadığı, Müdür Kamil Efendi'nin silahaltında olduğu, müdürlüğü vekâleten Mehmet Efendi'nin yürüttüğü belirtilmiştir. Hapishanenin kâtibinin olmadığı, hapishanede müdür vekili ile beraber toplam 2 gardiyanın bulunduğu söylenmiştir. Tevkifhanede 22 yetişkin ve bir de 18 yaşını doldurmamış erkek varken, hapishanede 91 erkek ve 20 kadın mevcut olduğu, ağır suçlular hariç cezalarının dolmasına altı ay kalmış kamu yararına çalışabilecek mahkûmların adedin 32 olduğu ifade edilmiştir. Toplam tutuklu adedi 22 neferken, kamu yararına çalışanların sayısı 30 kişidir. Hapishanenin hademesi yoktur. İmal ile meşgul olanlar yoktur. Yiyecekler hapishane mutfağında mahkûmlar tarafından hazırlanmakta, ekmek bir yüklenici vasıtasıyla tedarik ve edilmektedir. Mahkûmların yiyeceklerini karşılayan bir hayır cemiyeti yoktur⁴⁴.

12 Mart 1917'de Bolu Mutasarrıflığı, Bartın Hapishanesi'nin bir liva hapishanesi olması itibari ile kayıtların nizam içinde tutulması için Dâhiliye Nezareti'nden Bartın Hapishanesi'nin kırtasiye ihtiyaçları için 900 kuruş talep etmiştir. Nezaret, böyle bir ödenek bulunmadığı için talebi reddetmiştir⁴⁵.

14 Nisan 1917'de Bolu Mutasarrıfı, bulaşıcı hastalıklar yüzünden Bartın'da bir han kiralanması dolayısıyla şahıslara yapılan ödemeye dair merkezden ödenek talep etmiştir. Yazıda mahkûmlar arasında ortaya çıkan lekeli hummadan dolayı doktor tavsiyesi ile 250 kuruş ile bir hane kiralandığı, fakat bakanlığın bu ödemeyi çok bulması üzerine hanenin tahliye ettirildiği belirtilmiştir. Yine de 20 gün için 145 kuruş kira tahakkuk etmiş olduğundan bunun için 145 kuruşluk ödeme ile inşaata ait diğer havalenamenin gönderilmesi merkezden talep edilmiştir. Bakanlık ise 13 Mayıs 1917'de inşaat için 8 Mayıs 1917'de gönderilen 200 bin kuruşluk arsa ve malzeme parası ile plan ve keşifnamenin bekletilmesini istemiş ve talep olunan kira ödeneği konusunda zabıtaya ait duyuru tediyi hakkındaki muamelenin uygulanmasını önermiştir⁴⁶.

5 Mayıs 1917 tarihinde Bartın Kaymakamlığı, Bartın Hapishanesi'nin 1917 yılı tadilatı için 336 kuruş talep etmiş ve 28 Ağustos 1917'de ödeneğin merkezden gönderilmesine

40 BOA,DH.MB.HPS.M.25.34,1-6.

41 BOA,DH.MB.HPS.11.28,1,3,4.

42 BOA,DH.MB.HPS.60.65.1,3.

43 BOA,DH.MB.HPS.39.23,1,3.

44 BOA,DH.MB.HPS.M.27.21,8.

45 BOA,DH.MB.HPS.63.3.1,3.

46 BOA,DH.MB.HPS.39.29.1,3

karar verilmiştir⁴⁷. Hapishanenin durumunun iyileştirilmesinin yanında yeni bir hapishane inşası girişimi de devam etmiştir. 3 Ekim 1917'de Bolu Mutasarrıflığı, Bartın Hapishanesi için 100 metre genişliğinde bir yer gerektiğini Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiş ve hapishanenin resim ve planlarının da bakanlığa gönderileceğini belirtmiştir. Ayrıca önceden gönderilen havalename ile taş, kireç kum gibi malzemenin alınması uygun bulunmuştur. 22 Eylül 1917 tarihli telgrafname ile daha önce talep olunan hapishane planları da gönderilmiştir⁴⁸.

Bartın Kaymakamlığı 24 Ekim 1917'de hükümet binası altındaki hapishanedeki mahkûmların diğer koşullara da taksim edildiğini, fakat mahkûmların her gün çoğalması ile 3 koşuğa 180 mahpus sayısına ulaşıldığını belirtmiştir. Aşırı kalabalıktan dolayı ölümcül hastalıkların ortaya çıkması ihtimaline karşı hapishanenin tamiri ve yahut mahkûmların bir kısmının Bolu Hapishanesi'ne nakline izin verilmesini Bolu Mutasarrıflığı'ndan talep edilmiştir. Bolu Mutasarrıflığı bu istek üzerine 25 Ekim 1917'de Dâhiliye Nezareti'ne bu konuda yazı yazılacağını ve Bolu'da yer bulunmama ihtimaline karşı Bartın Hapishanesi'nin tamiri için ödenek talep edileceğini de belirtmiştir⁴⁹. Bu doğrultuda 27 Ekim'de 1917'de hapishane odalarının 430 kuruş masrafla tamirinin mümkün olduğuna yönelik bir keşif hazırlanmıştır. Keşif, 15 Aralık 1917'de Bolu Mutasarrıflığı'nca Dâhiliye Nezareti'ne havale edilmiştir. İhtiyaçlar olarak şunlar tespit edilmiştir: *"4 adet meşe kirişi, 2 okka kebir çivi, 50 okka kireç, bir araba kum, iki okka kurşun ve bir de taşçı ustası 1 günlük yevmiyesi"*. Dâhiliye Nezareti talep edilen ödeneğin cüz'i olmasından dolayı 430 kuruşluk tahsisatın gönderilmesine 26 Ocak 1918'de karar vermiştir⁵⁰. Hapishane mini onarımları uzun vadede yetersiz olmuştur.

Bartın Hapishanesi'nin gayri insani yaşama koşulları nedeniyle detaylı tamir edilmesi gerekmiştir. Öncelikle Dülgerci Hacı Halil Kalfa marifetiyle koşullar keşfedilmiştir. Kalfa tarafından hazırlanan 17 Şubat 1918 tarihli rapor kaymakamlığa sunulmuştur. Raporla hapishanenin neredeyse bütün döşemelerinin yenilenmesi gerektiği ifade edilmiştir⁵¹. Bu rapora göre tadilat için gerekli olan malzemeler şöyledir: *"Birinci koşuğun döşeme kirişleri için 200 m3 meşe ağacı, döşeme tahtası için 30 adet tahta, raptı için 10 kıyye çivi. İkinci koşuğun döşeme kirişleri için 20 adet meşe ağacı, yer döşemesi için 15 adet tahta, döşeme raptı için 4 kıyye çivi. Üçüncü koşuğun kirişleri için 20 adet meşe ağacı, yer döşemesi için 15 adet tahta, döşeme raptı için 4 kıyye çivi."* Bunların yanında dülger ustasının yevmiyesi de hesap edilerek 11.760 kuruş hesap çıkarılmıştır. Ayrıca ser tamirci tarafından da 8 Nisan 1918'de ayrı bir hesap çıkarılmıştır. Bu hesabın detayı ise şöyledir: *"21 adet döşeme köknar tahtası, 3 kıyye çivi, demir kapı üstadiyesi, demir kapı kurşun kıyyesi, 60 gün kireç ve taşçı ustası yevmiyesi olmak üzere 1.500 kuruş"* 4 Haziran 1918'de Bartın Hapishanesi'nin genel tamiri için Bartın Kaymakamlığı merkezden 13.260 kuruş talep etmiştir⁵². Bartın Hapishanesi'nin tahrip olan duvarların tamiri için ise, şu hesap çıkarılmıştır: *"Usta yevmiyesi 1 adet 80 kuruştan 80 kuruş. 1 araba kum 25 kuruştan 1 adet 25 kuruş. Badana için usta yevmiyesi 2 adet 80 kuruştan 160 kuruş, nezaret odasına demir kapı üstadiyesi 1 adet 150 kuruş, kurşun iki adet 50 kuruştan 100 kuruş. Çivi döşeme için 100 kuruştan 100 kuruş. Tahta çivi ve tahta raptiyesi için 3 adet 120 kuruştan 360 kuruş olmak üzere toplam 975 kuruş."* Daha sonra bu keşif varakası, yeniden düzenlenerek Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Yeni keşif varakası esas alınarak 19 Ağustos 1918'de

47 BOA,DH.MB.HPS.47.1.1,2,4.

48 BOA,DH.MB.HPS.39.40-1,3.

49 BOA,DH.MB.HPS.1355.1,3-8.

50 BOA,DH.MB.HPS.1355.1,3.

51 BOA,DH.MB.HPS.M.25.34,7.

52 BOA,DH.MB.HPS.M.25.34,6.

Bartın Hapishanesi'nin tamiri için 1.295 kuruş gönderilmiş, fakat tamirat işlemlerinden önce merkezin onayının alınması istenmiştir⁵³. Yukarıda yer alan bilgilerden anlaşıldığı üzere taleplerin sadece sonuncusuna olumlu yanıt verilmiştir.

31 Aralık 1918'de eczacı tabip, hükümet tabibi, hastane sertabibi, belediye reisi ve sıhhiye meclis üyesinden oluşan Bartın Kazası Sıhhiye Meclisi Heyeti bir mazbata hazırlamıştır. Bu mazbatada Bartın'da yeni bir hapishaneye ihtiyaç duyulduğu şöyle ifade edilmiştir:

“Kaza hapishanesi vaktiyle kötü ve sağlıksız bir mevkide ve kaza mahkemesi ihtiyacına göre inşa edilmiştir. Rutubetli ve ışıktan mahrum hapishanenin tadilatla büyütülmesi de imkânsızdır. Esaslı tadilat yapılsa da hapishaneyi rutubet, havasızlık ve karanlıktan kurtarmak imkânsızdır. Kazada liva adliyesinin teşkil edilmesiyle Bartın dört ayrı kaza cinayet suçluları ve istinafen nakil olunan mahkûmları yüzünden hapishanede her daim izdiham olmaktadır. İzdiham, mahkûmların sık sık tifo ve lekeli humma ve sair ölümcül hastalıklarına yakalanmasına neden olmaktadır. Üç senedir zuhur eden ölümcül hastalıklar ölümlere neden olmuş ve bu hastalıklara karşı tedbir alınmasına rağmen hastalıklar kasabaya da sıçramıştır. Hapishane, kaza içinde bir hastalık ocağı olduğundan halkın sıhhati için bir hapishane inşası gereklidir.”

Bu mazbata 29 Ocak 1919'da Bolu Mutasarrıflığı'na sunulmuştur⁵⁴. Mutasarrıflığa sunulan mazbata üzerine 29 Ocak 1919'da Bolu Mutasarrıflığı, Dâhiliye Nezareti'ne Bartın'da yeni bir hapishane inşaatının zaruri olduğuna dair şöyle bir yazı göndermiştir⁵⁵:

“Bartın Hapishanesi'nin inşası için bakanlığın 8 Mayıs 1917 tarihli 200 bin kuruşluk havalenamesi ile 16 Mayıs 1919'da Dâhiliye Nezareti'nce inşaatla başlamak üzere bir arsa bulunması ve kerestenin temin edilerek plana uygun bir şekilde inşaya başlanması emredilmiştir. Bu emir Bartın Kaymakamlığı'na iletilmiş, fakat kaymakamlıktan gelen 30 Aralık 1918 tarihli yazıda 1917 senesinde arsa tedariki ve inşaatla başlanması kabil olmadığı belirtilmiştir. Nezaret tarafından hazırlanan plan ve resimlerin Bartın'da gerekli olduğu ve son zamanlarda tekrar eden firarlardan dolayı hapishanenin inşasının kat'i olduğuna dair kaza sıhhiye meclisinin mazbatasını takdim kılınmış ve hemen inşaatla başlamak üzere plan ve resimlerinin ve havalenamenin gönderilmesini arz ederim.”

Bartın'a inşaat için yeni ödenek gönderildiğine dair yeni bir belgeye ulaşılamamıştır. Muhtemelen savaş nedeniyle inşaat yürütülememiştir. 16 Mart 1919'da Bartın Hapishanesi tamiratına ait bir keşif cetveli hazırlanmıştır. Bu cetvelde şunlar yer almıştır: *“Bahçe kaldırımlarının tamiri, zemindeki suyun kurutulması, zeminin kömür ve kireç imlası ile yalıtılması, döşemelerin tamiri, kiremit, bölme duvarların sıvanması, iç duvarların iki kat badanası, dış saçakların tuğla ile tamiri, çatı aktarması, çerçeve inşası, çerçeve camları, lağım hendeklerinin tamiri ve lağım kapak taşları.”* Hazırlanan cetvelde toplam maliyet 52 bin 625 kuruş hesaplanmıştır. Bu cetvel 12 Nisan 1919'da mutasarrıflıkça Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiş ve işlemler sonunda bilgi verilmesi şartı ile ilgili ödeneğin gönderilmesi kararlaştırılmıştır⁵⁶.

53 BOA,DH.MB.HPS.14.44.1,3-14.

54 BOA,DH.MB.HPS.165.19.1.

55 BOA,DH.MB.HPS.165.19,2.

56 BOA,DH.MB.HPS.40.51- 1,3-7.

B. Bartın Hapishanesi Görevlileri

1880 nizamnamesine göre hapishane ve tevkifhanelerde bir müdür, ihtiyaç oranında kâtip, bir başgardıyan, lüzumlu olduğu kadar gardıyan, doktor, çamaşırcı, işçi, yeteri kadar hastane hademesi, aşçı, imam, gereği durumunda rahip ve kadınlara mahsus hapishaneler için kadın gardıyan bulundurulması gerekmektedir⁵⁷. Nizamnamedeki şartlar devletin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar dolayısıyla 20. yüzyılın başlarında dahi tam olarak gerçekleştirilememiştir. Devletin içinde bulunduğu yokluklara rağmen nizamın sağlanması için hapishanelerin durumu konusunda sürekli yazışmalar meydana gelmiştir.

Dâhiliye Nezareti'nin 29 Mayıs 1911'de Bartın Hapishanesi görevlilerinin 6 aylık maaşlarına dair bir pusula talep etmesi üzerine 16 Haziran 1911'de Bolu Mutasarrıflığı tarafından Bartın Hapishanesi çalışanlarına ait pusula nezarete gönderilmiştir. Bu pusulada hapishane müdürünün 200 kuruş, 2 gardıyanın 120'er kuruş ve nisa gardıyanının 80 kuruş maaş aldığı belirtilmiştir. Toplam aylık maaş masrafının ise 520 kuruş olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda Dâhiliye Nezareti'nden 1911 yılı ilk 6 aylık masraflar için 6.300 kuruş talep edilmiştir⁵⁸. Ayrıca, 1 Aralık 1911 tarihli bir belgede Bartın Nisa Hapishanesi gardıyanına 1 Aralık 1911 tarihinden itibaren gardıyanlar maaşından tahsis olunan 80 kuruşun sene sonuna kadar ödeneğinin gönderildiği ifade edilmiştir⁵⁹.

29 Temmuz 1912'de Bolu Mutasarrıflığı, dâhiliyeye livadaki hapishane görevlilerinin maaşlarının arttırılmasını talep etmiştir. İlgili yazıda gardıyan maaşlarının yetersizliği ve kalifiye eleman bulunamaması durumu şu şekilde açıklanmıştır: *"Livamızda yer alan hapishanelerde hapishane gardıyanlarının 100'er kuruş maaş verilmekte, hâlbuki buralarda bir amale 7- 8 bazen 9 kuruşa yevmiye ile iş bulabilmektedir. Gardıyanın yevmiyesi 3,1 kuruşa gelmektedir. Bu yüzden gardıyanlığa okur- yazar olan namuslu kişiler rağbet etmemektedir. Bu işe ya ihtiyar ya malul olanlar ya da kötü niyetli olanlar rağbet göstermektedir. Hapishanelerin gardıyansız bırakılması muvafık değildir. İş başvurularında yeterince tahkikat yapılmamaktadır. Nizamnamedeki niteliklerdeki elemanların işe alınması için maaşlarının arttırılmasını arz ederim"* Nezaret, talebi makbul karşılarken, diğer livalarda da aynı maaşın ödendiğini belirterek isteği reddetmiştir⁶⁰.

2 Ekim 1912'de Bolu Mutasarrıflığı, kanuna aykırı hareketlerden dolayı azledilen Bartın Hapishane Müdürü ile gardıyanının yerlerine maaşların azlığı sebebiyle talep bulunamadığını bu vazifeleri jandarma karakol kumandanlığının yürütmekte olduğunu belirtilmiştir. Fakat kolluk kuvvetinin bu görevi yürütmesinin ilçe asayişinin sağlanmasında sorunlar ortaya çıkaracağı vurgulanmıştır. Mutasarrıflık, Bartın'daki durumun yanı sıra Zonguldak ve Ereğli hapishane gardıyanlarının maaşlarının arttırılmasını, mümkün olmazsa mevcut durum hakkında bir tahkikat yapılmasını dâhiliyeden talep etmiştir. Dâhiliye Nezareti, zam talebini 1912 yılı bütçesinden ek ödenek yapılamayacağı belirterek reddetmiştir⁶¹.

4 Haziran 1916'da Bartın Kaymakamlığı'na Bartın Jandarma Komutanı, Hapishane Komisyonu Reisi, Bartın Müddei Umumi ve Bartın Ceza Reisi tarafından Hapishane Müdürü Kamil Efendi'nin askere sevkinden beri ilgili vazifenin Gardıyan Mehmet Efendi tarafından ifa edildiği, fakat Mehmet Efendi'nin müdürün vazifesini ifaya ehliyeti olmadığı yönünde bir rapor yazılmıştır. Ayrıca Mehmet Efendi'nin son 10 günden beri

57 Özgür Yıldız, a.g.m., s. 383.

58 BOA,DH.MB.HPS.146.22.1,2.

59 BOA,DH.MB.HPS.143.88.1.

60 BOA,DH.MB.HPS.87.28.19.2.

61 BOA,DH.MB.HPS.87.28.19.1.

hasta olması sebebiyle işe gelemediği ve boşta bulunan diğer gardiyanlık kadrosuna talep olmadığından işlerin jandarmaca yürütüldüğü ifade edilmiştir. Her türlü gıda fiyatının birkaç kat yükseldiği dönemde 120 kuruş maaşlı gardiyanlığa kimsenin başvurmadığı aktarılmıştır. Askerde bulunan Kamil Efendi'nin maaşının kanun gereği kendisine tam olarak ödenmesinden dolayı yerine asaleten bir diğerinin tayini imkânsız olduğu, fakat yeni müdür atanmamasının idareyi zorlaştırdığı belirtilmiştir. Hapishanenin 1 gardiyanla idaresinin mümkün olamayacağından ve iki gardiyan tahsisatının da gayri kabil olduğundan 500 kuruş maaşla bir müdür veya 300'er kuruş maaş ile 3 gardiyan istihdamına ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. Aksi takdirde hapishanenin idaresi ve kayıt muamelelatı imkânsız olacağı bildirilmiştir. Mevcut durumda mahkûmlar arasında çıkabilecek bir karışıklığa da müdahalenin imkânsız olduğu ve hatta mahkûmların fazla süre hapiste kalması gibi sorunların da çıkabileceği söylenmiştir. Komisyonun bu tahsisat talebi Bolu Mutasarrıflığı vasıtası ile merkeze iletilmiştir. Fakat mutasarrıflıkça merkezden iki gardiyan maaşı ile bir müdür vekili talep edilmiştir. Dâhiliye Nezareti başka gardiyan talep edilmemesi şartı ile iki gardiyan maaşı olan 240 kuruş ile bir müdür vekilinin istihdamını onaylamıştır⁶².

Tablo 2: 16 Mayıs 1912 Tarihinde Bartın Hapishanesi Çalışanlarına Dair Bilgi⁶³

Adı	Görevi	İşe Başlama Tarihi	İşten Ayrılma Tarihi	Ayrılma Sebebi	Maaşı (Kuruş)
Ömer Efendi	Müdür	14 Temmuz 1911	27 Mart 1912	İstifa	200
Kamil Efendi	Müdür	1 Mart 1912	26 Mayıs 1912	Çalışıyor.	200
Basri Efendi	Gardiyan	14 Ekim 1911	14 Kasım 1912	İstifa	120
Ahmet Efendi	Gardiyan	14 Aralık 1911	Çalışıyor.	-	120
Numan Çavuş	Gardiyan	-	-	-	120
Fatma Hadiye	Nisa	31 Aralık 1911	16 Mayıs 1912	-	80

16 Mayıs 1912 itibari ile Bartın Hapishanesi'nin bir müdür, iki gardiyan ve bir nisa gardiyanı tarafından idare edildiği görülmektedir. 30 Haziran 1912'de Bolu Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne bir yazı gönderilmiştir. Burada 26 Mayıs 1912'de Bartın hapishanesi Müdürü Kâmil Efendi'nin istifa ettiği, yerine 27 Mayıs 1912'den itibaren hapishane müdürlüğüne Ahmet Hulusi Efendi'nin tayin edildiği belirtilmiştir⁶⁴.

62 BOA,DH.MB.HPS.92.26.1-5.

63 BOA,DH.MB.HPS.M.6.26.1.

64 BOA,DH.MB.HPS.M.6.26.7.

Tablo 3: 28 Temmuz 1912 Tarihinde Bartın Hapishanesi Çalışanlarına Dair Bilgi⁶⁵

Adı	Görevi	İşe Başlama Tarihi	İşten Ayrılma Tarihi	Ayrılma Sebebi	Maaşı (Kuruş)
Hulusi Efendi	Müdür	27 Mayıs 1912	Devam ediyor.	-	200
Osman Ağa	Gardiyan	14 Ağustos 1905	3 Ekim 1911	-	100
Ömer Efendi	Gardiyan	25 Aralık 1910	13 Temmuz 1911	-	120
Basri Efendi	Gardiyan	14 Ekim 1911	12 Kasım 1911	-	120
Ahmet Efendi	Müstahdem	14 Aralık 1911	Devam ediyor.	-	120
Numan Çavuş	Müstahdem	27 Mayıs 1912	Devam ediyor.	-	120

28 Temmuz 1912 itibari ile Bartın Hapishanesi'nin bir müdür ve iki müstahdem vasıtasıyla idare edildiği tespit edilmiştir. Kastamonu Vilayeti İstinaf Müddei Umumiliği, Dâhiliye Nezareti'ne yukarıda yer alan bilgilerin yanı sıra Bartın Hapishanesi'ndeki personel yetersizliğine dair bir yazı göndermiştir. Bu yazıda liva mahkemesi haline getirilen Bartın Kazası Bidayet Mahkemesi Hapishanesi'nin 120'şer kuruş maaşla okuma yazma bilmeyen iki gardiyan ile 200 kuruş maaşla 1 müdür vekili ile idare edilmesinden dolayı her an sıkıntı yaşandığını bildirmiştir. Adliye Nazırlığı da Dâhiliye Nazırlığı'ndan Bartın Hapishanesi kadrosunun liva hapishaneleri seviyesine çıkarılmasını talep edilmiştir⁶⁶. Gerçekten Bartın'da hapishane idaresinin iktidarsızlığı yüzünden sık sık sıkıntılar yaşanmıştır.

11 Şubat 1913'te Bolu Mutasarrıflığı'ndan dâhiliyeye Bartın Hapishanesi gardiyanlarından Molla Ahmet'in mahkûmlara rakı getirmesinden dolayı azledildiği ve yargılandığı bildirilmiştir. Ahmet'in yerine atanan Kamil 25 Ağustos 1912 tarihinde işe başlatılmış ise de kifayetsizliğinden dolayı 20 Eylül 1912 tarihinde azledilmiştir. Fakat boşta kalan bu işe başvurulmamasından dolayı işin jandarmalar tarafından yürütüldüğü ve nihayetinde gardiyanlığa talip olan Mehmet Kazım Efendi 23 Aralık 1912 tarihinde işe başladığı ifade edilmiştir⁶⁷.

Ocak 1913'te Bartın Hapishanesi çalışanlarına ait düzenlenmiş olan cetvelin hatalı olmasından dolayı Bolu Mutasarrıflığı, yeni bir cetveli 3 Nisan 1913'te Dâhiliye Nezareti'ne göndermiştir. Bu cetvele göre Bartın hapishanesi bir müdür ve iki gardiyan tarafından idare edilmektedir⁶⁸.

65 BOA,DH.MB.HPS.146.39.1.

66 BOA,DH.MB.HPS.146.39.1.

67 BOA,DH.MB.HPS.87.64,2.

68 BOA,DH.MB.HPS.87.64,1.

Tablo 4: 3 Nisan 1913 Tarihinde Bartın Hapishanesi Çalışanlarına Dair Bilgi⁶⁹

Adı	Görevi	İşe Başlama Tarihi	İşten Ayrılma Tarihi	İşten Ayrılma Sebebi	Maaşı (Kuruş)
Ahmet Hulusi	Müdür	27 Mayıs 1912	24 Ağustos 1912	-	200
Kamil	Müdür	25 Ağustos 1912	24 Eylül 1912	Cahillikten azil	200
Bahaddin	Müdür	14 Kasım 1912	Devam ediyor	-	200
Numan Ağa	Gardiyan	14 Temmuz 1912	Devam ediyor	-	120
Ahmet Ağa	Gardiyan	14 Aralık 1911	17 Ağustos 1912	Yargıya sevk	120
Kamil Ağa	Gardiyan	25 Ağustos 1912	20 Eylül 1912	Kıfayetsizlikten azil	120
Mehmet Kazım	Gardiyan	23 Aralık 1912	Devam ediyor	-	120

8 Kasım 1915'te Bartın Hapishanesi müdürlüğü için aylık 200 kuruştan 400 kuruş ödendiği belirtilmiştir. Burada iki müdür maaşından söz edilmesinin nedeni askerde bulunan müdüre de maaş ödemesinin yapılmış olmasındandır. Gardiyanlar için 120 kuruştan 240 kuruş ödeme yapıldığı belirtilirken, ayrıca nisa gardiyanı için de 80 kuruş ödeme yapıldığı ifade edilmiştir⁷⁰.

5 Haziran 1916'da Bartın Kaymakamlığı'ndan Bolu Mutasarrıflığı'na Bartın Hapishanesi Müdürü Kamil Efendi'nin silah altına alınması nedeniyle müdürlüğü vekâleten yürüten Hasan Efendi'nin iktidarsızlığı ve 10 gündür hasta olmasından dolayı işe gelmemesi üzerine hapishane yönetiminde boşluk meydana geldiği bildirilmiştir. Bu boşluktan dolayı asayişsizlik çıkmaması için iki gardiyan maaşı olan 240 kuruş ile bir müdür vekilinin hapishaneye atanması talep edilmiştir. Bu istek dâhiliyeye iletilmiş ve dâhiliye 13 Temmuz 1916'da başka bir gardiyan talep edilmemesi şartı ile isteği onaylamıştır⁷¹. Yapılan bu atamaya rağmen Bartın Hapishanesi'nde nizam sağlanamamıştır. Liva seviyesindeki Bartın Hapishane'sinde müdür vekili 240 ve gardiyanlar 120 kuruş maaş alırken, Tokat'taki kaza düzeyindeki hapishanede 1915'te itibari ile memur 350, kâtip 250 ve gardiyan 150 kuruş maaş almıştır⁷². Sadece bu bilgi dahi Bartın Hapishanesi görevlilerinin maaşlarının azlığını göstermeye yeter.

Bartın Hapishanesi'nin idaresinde görülen güçlükler üzerine Adliye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne 16 Ekim 1916'da bir yazı gönderilmiştir. Bartın Hapishanesi idaresini 200 kuruş maaşla bir müdür vekili, 120'şer kuruş maaşla iki gardiyan ve 80 kuruş maaşla bir nisa gardiyanı yürütmekte iken, müdürün silah altına alınmış olmasının yanı sıra ve boşta bulunan gardiyanlık kadrosuna başvuru olmamasından ve gardiyan Sadık Efendi'nin de istifası üzerine hapishanenin idaresinin zorlaştığı ifade edilmiştir. Hariçten su getirmek görevi ile taşraya çıkan mahkûmlardan firar edenler olduğu ve bunun başlıca sebebinin

69 BOA,DH.MB.HPS.87.64,1.

70 BOA,DH.MB.HPS.155.100,1.

71 BOA,DH.MB.HPS.92.26,1-3.

72 Tahir Bilirli, "Son Dönem Osmanlı Taşra Hapishaneleri: Tokat Hapishanesi Örneği", History Studies, 11/3, Haziran 2019, s. 910.

hapishanenin idaresinin yetersizliği olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden Bartın Hapishanesi'ne 600 kuruş maaşla bir müdür ve 300 kuruş maaşla 3 gardiyan tayini gerekli görüldüğünden, buna göre tahsisat verilmesi mahalli adliye müfettişi tarafından önerilmiştir. Liva mahkemesi hapishanesinin 200 kuruş maaşla bir müdür ile idaresinin mümkün olmadığı ve diğer liva mahkemeleri nezdinde bulunan hapishanelerde olduğu gibi Bartın Hapishanesi çalışanları için emsal maaş verilmesi istenmiştir. Dâhiliye, 12 Kasım 1916'da adliyeye maaş arttırılması için cüz'i bir miktar dahi ödenek olmadığını belirtmiştir⁷³.

Bartın Hapishanesi'nde fazla mahkûm bulunması ve mahkûmların zaman zaman firar etmeleri üzerine Kastamonu Müddei Umumiliği'nce yapılan soruşturma üzerine Adliye Nezareti'nden 27 Mayıs 1918'de Bartın Hapishanesi'nin yatılamayacak derecede kalabalık olduğu, bulaşıcı hastalıkların yayıldığı yönünde Dahiliye Nezareti'ne bir yazı göndermiştir. Bu yüzden uzun süreli mahkûmlar ile hapishane nizamını bozanlardan 50 kişinin civar hapishanelere nakline izin verilmesi istenmiştir. Dâhiliyenin 13 Ağustos 1918 tarihli cevap yazısı üzerine Adliye Nezareti'nden 2 Ekim 1918'de yeni bir yazı çıkmıştır. Bu yazıda Sinop'a nakil düşünülse de Sinop Hapishanesi'nin tamire muhtaç olduğu ve hapishanede ölümcül hastalıkların ortaya çıktığı belirtilmiştir. Ayrıca Sinop'a daha önceden Yozgat ve Çorum'dan da mahkûmların nakledildiği, buraya yeni nakillerin uygun olmayacağı belirtilmiştir. Bunun üzerine adliyeden dâhiliyeye 23 Ekim 1918'de yeni bir yazı gönderilmiştir. Bartın Hapishanesi'ndeki izdihamın azaltılması için mahkûmlardan bir kısmının Bolu Hapishanesi'ne naklinin mümkün olup olmayacağı mahalline sorulmuş, Bolu'da 198 nefer mahkûm bulunduğu ve koşu alan ekseri harap olduğu ve hapishanenin zor idare edildiği ve yeni yer olmadığı bildirilmiştir. Bartın'daki izdihamın başka bir surette azaltılması için çalışılması gerektiği belirtilmiştir⁷⁴.

Bartın Hapishanesi'nden 25 Aralık 1918'de 18 cinayet, 4 cünha mahkûmu ve 10 da tutuklu firar etmiştir. Bu olaydan iki üç gün önce de hapishaneden 3 şahsın firar etmiş olmaları nedeniyle soruşturma başlatılmıştır. Soruşturma sonrasında hapishane görevlilerinin kusuru bulunduğu Kastamonu İstinaf Müddei Umumiliği'nden bildirilmiştir. Yaşanan bu olay üzerine Adliye Nezareti, cinayet suçlularının Sinop Hapishanesi'ne naklinin doğru olacağı yönünde karar vermiştir. Bu konuda Dâhiliye Nezareti'ne 23 Ocak 1919'da bir yazı gönderilmiştir⁷⁵. Böyle bir naklin gerçekleşmediği yeni yazışma olmamasından anlaşılmıştır. Temmuz 1922'de Bartın ahalisinden olan ve farklı memleketlerde üç yıl esarette kaldıktan sonra yurda dönen ve işsiz olan Hacı Halil, gardiyanlık görevine atanmak için başvurmuştur. Hacı Halil'in başvurusu sonrasında hakkında güvenlik soruşturması yapılmıştır⁷⁶. Yapılan bu soruşturma ilgili göreve atamalarda dikkatli davranıldığını da göstermektedir.

C. Bartın Hapishanesi'nde Bulunan Hükümlü ve Tutuklular

20. yüzyılın başına kadar hükümlü ve tutukluların işledikleri suçlara dair bilgiler, Zaptiye Nezareti'ne gönderilmiştir. 1909 yılında Zaptiye Nezareti'nin kaldırılmasından sonra ise bilgiler Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Dolayısıyla Bartın Hapishanesi'ndeki tutuklu ve hükümlülere ait bilgiler de dâhiliyeye gönderilmiştir⁷⁷.

73 BOA,DH.MB.HPS.92.47,1,3,5.

74 BOA,DH.MB.HPS.97.34,1,3,5,8.

75 BOA,DH.MB.HPS.97.34,10,12.

76 BOA,DH.MB.HPS.M.46.15,1.

77 Bozkurt, a.g.m., s. 265.

13 Nisan 1912 gecesi Bartın Hapishanesi'nden 5 kişi tavanı delerek firar etmiştir. Yapılan arama sonucunda jandarma tarafından firarilerin 3'ü yakalanmış ve süren aramalar sonucunda Amasyalı Mürtezaoğlu Ömer adlı mahkûm da yakalanmıştır. Nihai olarak son mahkûm da 30 Mayıs 1912'den önce yakalanmıştır. 16 Nisan 1912'de dâhiliye, mahkûmların tavanı delerek firar ettiklerine göre yanlarında alet bulunduğunun anlaşılmasından dolayı aletlerin nereden tedarik edildiklerinin tetkiki ile gerekli görülen memurların derhal tahkikata alınmasını ve diğer hapishanelerde de mahpusların üzerinin sık sık aranması, bu gibi olayların yaşanmasının engellenmesini istenmiştir⁷⁸. Yapılan aramalar sonunda firar aletlerinden başka şeyler de çıkmıştır. 4 Temmuz 1912'de Bolu Mutasarrıflığı'ndan Dâhiliye Nezareti'ne mahkûmlardan birinin üzerinde çıkan yüklü miktardaki paranın nasıl saklanması gerektiği yönünde bir yazı gönderilmiştir. Yazıda başka bir hapishaneye nakil sırasında yapılan aramada mahkûm üzerinde 8 Osmanlı, 10,5 İngiliz, 13 Fransız lirası ile 35 adet resm mecdiye bulunduğu ifade edilmiştir. Mutasarrıflık bu kadar yüklü paranın hapishane müdürünün maaşına oranla onun idaresine verilemeyeceğini ve hapishane sandığına da bu kadar yüklü bir paranın kaydedilemeyeceğini belirtmiştir. Dâhiliye Nezareti cevap olarak ilgili paranın hapishane sandığında saklanması ve eğer bu konuda herhangi bir mahzur söz konusu ise paranın bankaya yatırılmasını önermiştir⁷⁹.

1 Eylül 1912'de Bartın'dan Kastamonu İstinaf Müddei Umumiliği'ne Bartın Hapishanesi'nin mahkûm sayısını karşılayamadığı ve önlem alınması gerektiği yönünde bir yazı gönderilmiştir. Bu yazının bir sureti umumilik tarafından 20 Ekim 1912'de dâhiliyeye gönderilmiştir. Yazıda Bartın'da bir liva mahkemesi teşkil kılındığı halde hapishanenin asıl halinde bırakılması dolayısıyla güçlükler ortaya çıktığı belirtilmiştir. İki kısımdan oluşan hapishane 115 kapasiteye sahip iken, mevcudun 257'den fazla olduğu ifade edilmiştir. Hapishane müdürlüğünün daha fazla mahkûm gönderilmemesi yönündeki talebi üzerine, Bartın Liva Mahkemesi 446 davanın hükmünü ya vermemiş ya da açıklamamıştır. Bu yüzden suçlulara ceza verilmediği algısı oluşmuş ve asayişsizlik ortaya çıkmıştır. Ayrıca hapishanenin iki gardiyan ve bir müdür ile idaresinde de güçlükler yaşanmıştır. Cinayet suçlularının Sinop'a nakilleri de gerçekleşmemiştir. Dört kazanın cinayet ve üç kazanın istinaf makamı olan Bartın Mahkemesi'ne bağlı olan hapishanenin yetersizliğinin yanında, görevlilerinin de mahkûmlardan rüşvet aldıkları tespit edilmiştir. Bir gece hapishane suyunun kesilmesi üzerine su taşımak üzere dışarıya çıkarılmış olan mahkûmlardan fiili livata maddesinden hüküm giyen ve 3 yıl kürek cezasına çarptırılan Kemahlı Ethem ve sirkat suçundan tutuklu olan Karacaoğlu Karyesi'nden Hasan Pehlivanoğlu Ali'nin ve cinayet cezasından tutuklu Okçular Karyeli İmamoğlu Hasan firar etmişlerdir. Firarileri takibe giden jandarmanın hapishane kuvvetinden çekilmesi sebebiyle sirkatten 4 yıl ceza alan Mazioğlu Yusuf, ihrak suçundan tutuklu bulunan Zonguldaklı Karetoğlu İsmail ve Prankoşoğlu Koca Mustafa da 21 Ağustos 1912 gecesi saat 02.00 civarında üçüncü koğuşun tavanını delerek firar etmişlerdir. Yapılan inceleme sonunda, hapishane memurunun suiistimalinin olabileceği düşünülerek tahkikata başlanmıştır. Ayrıca mahkemenin en azından bir kısım kararları açıklaması için 9 mahkûmun acilen yakın vilayet hapishanelerine nakilleri talep edilmiştir. Bunun yanında hapishane personeli ve hapishanenin güvenliği ile ilgilenen jandarma sayısının artırılmasının yanı sıra yeni bir hapishanenin inşa edilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Eğer bunlar gerçekleşmeyecekse Bartın Liva Mahkemesi'nin görevini yerine getiremeyeceği söylenerek, buradaki teşkilatın kaldırılması talep edilmiştir⁸⁰.

78 BOA,DH.MB.HPS.101.12.1,3,5,6,7,9.

79 BOA,DH.MB.HPS.87.11.1,3.

80 BOA,DH.MB.HPS.M.7.95.1-3.

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Bartın Hapishanesi Örneği

Eylül 1912'de Bartın Hapishanesi'nden 1 idam ve 5 kürek cezası mahkûmu ile 7 tutuklu olmak üzere 13 şahsın hapishane abdesthanesi penceresinin kırarak firar ettikleri, bunlardan ikisinin yakalandığı diğerlerinin de yakalanması için takibat başlatıldığı Kastamonu İstinaf Müddei Umumiliği'nden adliyeye bildirilmiştir. Adliye de 19 Eylül 1912'de bu konuda dâhiliyeye bilgi verilmiştir⁸¹. Bartın Hapishanesi'ndeki sıkıntılar sadece personel eksikliğine dayanmamıştır.

Zengin mahpusların istihkakının kesilmesi hakkında mahalli hükümetçe alınan karar ve uygulamaya karşı çıkararak, mahpusları kıskırttığı iddia edilen Bartın Ceza Reisi Muhiddin Efendi hakkında tahkikata teşebbüs edilmesi istenmiştir. Bu konuda Bartın Kaymakamlığı'na 26 Şubat 1913'te Bartın Jandarma Komutanlığı ve 27 Şubat 1913'te Bartın Hapishane Müdürü birer şikâyet dilekçesi yazmıştır. İçeriği aynı olan iki dilekçede de Bartın Ceza Reisi Muiddin Efendi'nin hapishane teftişleri sırasında istihkak verilmeyen zengin mahkûmları onlara da istihkak verilmesinin kanuni bir zorunluluk olduğunu söyleyerek kıskırttığı ve hapishane nizamını bozduğu ifade edilmiştir. Bartın Kaymakamlığı da bu konuda Bolu Mutasarrıflığı'na yazı yazmıştır. 27 Şubat 1913'te Bartın Hapishanesi'nde bulunan 250'ye yaklaşan mahpuslardan 152'sine tayinat verildiği ve geriye kalanlara ise zengin olmaları hasebiyle kanunen tahsisat verilmediği belirtilmiştir. Ceza Reisi Muiddin Efendi'nin hapishane yoklamaları sırasında bu durumun kanuna aykırı olduğunu belirterek, mahpusları kıskırttığı söylenmiştir. Ayrıca cinayet suçlusuz bir zenginin başka bir mahpusun istihkakını zorla aldığı bir olay da meydana gelmiştir. Mahpusların bu şımarıklığının temel sebebi ise ceza reisinin onları kıskırtması olmuştur. Kaymakamlık, bu olayın mülkiye ve adliye arasında bir mücadeleye dönüşmemesi için derhal tetkik edilmesini istemiştir.⁸². Dâhiliyeden Bolu Mutasarrıflığı'na yazılan 12 Mart 1913 tarihli cevapta mahkûmların hapse girmeden önce durumları ile ilgili olarak mahkemenin verdiği kararın belirleyici olduğu ve burada tayinatlarına da atıfta bulunulduğu belirtilmiştir. Mahpusların kendi ihtiyaçlarını isteklerine bağlı olarak karşılayabilecekleri, fakat hiçbir surette mahkûmların aç bırakılmaması gerektiği de ifade edilmiştir. Netice olarak talep eden her mahkûma tayinat verilmesi emredilmiştir. 13 Mart 1913'te Bolu Mutasarrıflığı, dâhiliyeye yeni bir yazı göndererek soruşturma geçiren Muiddin Efendi'nin Bartın'da görevine devam etmesinin uygun olmayacağını ve daha önce görev yaptığı Niğde Ceza Mahkemesi'ndeki görevi hakkında Hayri Bey'den malumat alınabileceğini belirtilmiştir⁸³.

Tablo 5: 14 Nisan 1913 ve 14 Temmuz 1914 Tarihli Yoklama Cetvellerine Göre Bartın Hapishanesi Hükümlü ve Tutukluları⁸⁴

Suç Çeşitleri	14 Nisan 1913				14 Temmuz 1914			
	Hükümlü		Tutuklu		Hükümlü		Tutuklu	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Cinayet	53	1	92	1	110	1	50	3
Cünha	23	-	14	-	63	1	21	3
Toplam	76	-	106	1	173	2	71	6

81 BOA,DH,H.43.45,1-3.

82 BOA,DH.MB.HPS.72.3- 1,3,5,6,7.

83 BOA,DH.MB.HPS.72.3- 1,3,5,6,7.

84 BOA,DH.MB.HPS.147.73,1; 15.12.1.

Tablo 6: 1915 Yılı Birinci ve İkinci Dört Aylık Yoklama Cetvellerine Göre Bartın Hapishanesi Hükümlü ve Tutukluları⁸⁵

Suç Çeşitleri	1915 Yılı Birinci Dört Aylık Cetvel				1915 Yılı İkinci Dört Aylık Cetvel			
	Hükümlü		Tutuklu		Hükümlü		Tutuklu	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Adi hırsızlık	6	1	5	-	-	-	-	-
Belgede Sahtecilik	-	-	1	-	-	-	-	-
Cünha	-	-	-	-	33	3	7	-
Cinayet	6	-	1	-	64	1	22	1
Cinayet Kastı ile Silah Çekme	4	-	1	-	-	-	-	-
Darp Ve Yaralama	5	2	1	-	-	-	-	-
Irza Geçme	1	-	-	-	-	-	-	-
Kız Kaçırma	1	-	-	-	-	-	-	-
Hırsızlık	5	-	-	-	-	-	-	-
Yakmak	1	-	-	-	-	-	-	-
Zorla Fiili Şeni	12	-	3	-	-	-	-	-
Zorla Ele Geçirme	5	-	6	-	-	-	-	-
Toplam	46	3	18	-	-	-	-	-
Genel Toplam	163				131			

Temmuz 1915 tarihli bir belgeye göre Bartın Hapishanesi'nde kabahat suçu işlenmiş kimsenin olmadığı, cünha suçundan 16 erkek ve 6 kadın, cinayet suçundan 25 erkek mahkûmun olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca hapishanede 18 erkek tutuklunun yer aldığı belirtilmiştir⁸⁶.

Tablo 7: Kasım 1915 Yoklama Cetveline Göre Bartın Hapishanesi Hükümlü ve Tutukluları⁸⁷

Suç Çeşitleri	Hükümlü		Tutuklu	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Adi Hırsızlık	8	-	1	-
Cinayet	7	-	5	1
Cinayet Kastıyla Yaralama ve Silah Çekme	3	-	4	-
Darp ve Yaralama	3	-	-	-

85 BOA,DH.MB.HPS.M.20.40,4;21.61,4.

86 BOA,DH.MB.HPS.114.22,13.

87 BOA,DH.MB.HPS.156.74,7.

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Bartın Hapishanesi Örneği

Irza Geçme	2	-	-	-
Iskati Cenin	-	-	-	3
Kız Kaçırma	2	-	-	-
Rızası İle Fiili Şeni	-	1	-	-
Rüşvet	-	-	-	3
Yakmak	1	-	-	-
Yalancı Şahitlik	-	-	-	2
Yataklık	-	-	-	1
Zorla Ele Geçirme	10	-	3	-
Zorla Fiili Şeni	10	-	7	-
Toplam	46	1	20	10
Genel Toplam	47		30	

Tablo 8: 10 Mart 1917 Tarihli Deftere Göre Bartın Hapishanesi'nde Bulunan 18 Yaşını Doldurmamış Hükümlü ve Tutuklular⁸⁸

Hükümlünün Adı	Hükümlünün İkameti	Hükümlünün Çarptırıldığı Ceza	Hükümlünün Hapiste Bulunduğu Müddet
Abdullah Azeci Eminoğlu Hüseyin	Veliler Köyü- Bartın	2 yıl	1 yıl 9 ay 16 gün
Ahmetoğlu Mahbi	Durnuk Köyü- Bartın	1,5 yıl	10 ay 7 gün
Danabaşoğlu Arslan	Tekkeönüova- Bartın	15 yıl	3 yıl 2 ay 23 gün
Hacı Mustafa bin Ahmet	Gödelez Köyü- Bartın	1,5 yıl	1 yıl 2 ay 28 gün
İbrahim Beşaoğlu Mehmet bin Mustafa	Çardak Köyü- Bartın	3 yıl 4 ay	1 yıl 2 ay 28 gün
İmam namı diğer Hacı İbrahim oğlu Mustafa bin İbrahim	Gödelez Köyü- Bartın	1,5	1 yıl 2 ay 28 gün
İsmailoğlu Bekir	Zonguldak	3 yıl 4 ay	1 yıl 7 ay 20 gün
Geyşoğlu İsmail	Şeyhler Köyü- Bartın	2 yıl	1 yıl 5 ay 10 gün
Kara Haliloğlu Remzi	Devrek	2 yıl 4 ay	1 yıl 17 gün
Kara Mehmet	Hacı Musa Köyü- Bartın	7,5 yıl	1 yıl 11 ay 17 gün
Kiroğlu Molla Ahmed bin Hüseyin	Abdülmelik Köyü- Ereğli	7,5 yıl	1 yıl 6 ay 16 gün
Lazoğlu Tahir	Durnuk Köyü- Bartın	1,5 yıl	7 ay 10 gün
Macaroğlu Mehmet bin İsmail	Çardak Köyü- Bartın	3 yıl 4 ay	1 yıl 2 ay 28 gün
Macaroğlu Mehmet bin İsmail	Çardak Köyü- Bartın	1 yıl 8 ay	1 yıl 9 ay 28 gün
Pergamoğlu Yaşar	Devrek	2 yıl 4 ay	1 yıl 2 ay 17 gün

88 BOA,DH.MB.HPS.117.27,4.

Poyrazoğlu Kadir	Veliler Köyü- Bartın	2 yıl	1 yıl 9 ay 16 gün
Recep Beşapoğlu Çil Ali bin Hasan	Ereğli	2 yıl	1 yıl 9 gün
Sancaktaroğlu İbrahim bin Ali	Kargacık Köyü-Bartın	7,5 yıl	2 yıl 2 ay 25 gün.
Şabanoğlu Hamit	Aladağ Köyü- Bartın	10 yıl	2 yıl 1ay 8 gün

3 Ağustos 1917'de Bartın Kaymakamlığı mevcut Bartın Hapishanesi'nin daha fazla mahkûm kapasitesi olmadığından bir hane kiralanarak bir ay tutukluluğu kalmış olanların buraya nakilleri hususunda bir talepte bulunmuştur. Merkezden ise 16 Ağustos 1914'te seferberlik sebebiyle hafif cezalıların orduya sevkleri tebliğ edilmiş olmasından dolayı, 1 ay mahkûm olanlar için artık ayrıca hane tutmaya ihtiyaç kalmadığı bildirilmiştir⁸⁹.

17 Eylül 1917'de Bartın Hapishanesi mahkûmları adına Mahmut isimli bir şahıs Adliye Nezareti'ne telgraf çekmiştir. Bu telgrafta birçok mahkûmun çıkmış olan aften yararlanamadıklarını, kendilerinin üzgün olduklarını ve aften yararlanmak istedikleri belirtilmiştir. Bu dilekçeye olumlu cevap verilmemiştir⁹⁰.

9 Mart 1918'de Meclisi Vükela kararı ile Bartın ve diğer bazı hapishanelerde cünha suçlu ile mahkûm, yaşları 18'den küçük olan üç şahıs ile yaşları 18'den büyük cinayetle mahkûm olan ve diğer suçlardan mahkûm olanların sağlık sorunları veya iyi ahlak edinmeleri dolayısıyla affedilmişlerdir. Bu belge Sultan Mehmet Reşat tarafından da imzalanmıştır. Bartın Hapishanesi'nde mahkûm olup, bu aften yararlanan 13 kişi şunlardır⁹¹: *"18'den küçük cinayet suçu olup ıslah olan Devrekli Halilustaoğlu Kara Mehmet, Gebeşoğlu İsmail, Kayılıoğlu Hüseyin, Lazoğlu Mustafa, Zaimoğlu Mustafa Kebbar İbrahim, Dariören Karyesi'nden Molla Ahmet, Ereğlili Kara Mehmet, Ulubaşoğlu Ali, Uğurlardan İlyas Oğlu Mehmet, Meclis Mahallesi'nden Kör İbrahim, Ereğlili Hatipoğlu Mehmet, Şar Karyesi'nden Ahmet Çavuş, Zonguldaklı Berberoğlu Abdurrahman"*. 14 Aralık 1918'de Adliye Nezareti tarafından Bolu Mutasarrıflığı'na 7 Haziran 1918'den itibaren 15 sene kürek mahkûmu olan ve Bartın Hapishanesi'nde mahpus bulunan Karacaoğlu Karyesi'nden Müzeviroğlu Mustafa'nın affedildiği bildirilmiştir. 29 Ocak 1919'da Bolu Mutasarrıflığı ilgili kişinin salıverildiğini bakanlığa iletmiştir⁹².

4 Aralık 1918'de Bolu Mutasarrıfı Abdülkadir, Dâhiliye Nezareti'ne şöyle bir yazı göndermiştir⁹³: *"İşık ve havadan mahrum ve çok kalabalık olan Bartın Hapishanesi'nde sık sık tifo lekeli humma gibi ölümcül hastalıklar zuhur ederek ölümlere neden olmaktadır. Ayrıca İspanyol nezlesi mahpushaneyi istila etmiş olduğu için hariçten bir bina kiralanmaya çalışılmakta ise de zaten binanın harap olmasından dolayı ara sıra firar da eksik olmamakta bulunduğundan mevcut cinayet mahkûmlarının Sinop Hapishanesi'ne nakli Bartın Kaymakamlığı'ndan bildirilmiştir."* Bu talepten kısa süre sonra aynı içerikli yeni bir talepte de bulunulmuştur. 29 Ocak 1919'da Bartın Hapishanesi'nde bulunan mahkûmların bazılarının hapishane koşullarından dolayı ölümcül hastalıklara yakalanması ve yer yer cinayet mahkûmlarının firar etmeleri nedeniyle Bolu Mutasarrıflığı burada bulunan cinayet suçlusunu mahkûmların Sinop veya başka bir hapishaneye naklini talep etmiştir. Bu talebe karşı 10 Şubat 1919'da Adliye Nezareti, Sinop Hapishanesi'nin harap bir durumda

89 BOA,DH.MB.HPS.44.23,1,3.

90 BOA,DH.MB.HPS.M.30.76,1,7.

91 BOA,DH,MB,HPS,108.42.1,10,12.

92 BOA,DH.MB.HPS.109.11.1-6.

93 BOA,DH.MB.HPS.40.23-1,3,4.

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Bartın Hapishanesi Örneği

olmasından dolayı olumlu cevap vermemiş ve mahkûmların sağlık ve güvenlik koşullarının düzeltilmesi ile yetinilmesini söylemiştir⁹⁴.

Tablo 9: 1 Mart ve 1 Nisan 1919 Tarihlerinde Bartın Hapishanesi'nde Bulunan Hükümlü ve Tutuklular⁹⁵

Suç Çeşitleri	1 Mart 1919				1 Nisan 1919			
	Hükümlü		Tutuklu		Hükümlü		Tutuklu	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Ahz-i Sirkat	8	-	2	-	-	-	-	-
Belgede Sahtecilik	1	-	-	-	-	-	-	-
Cerh	6	-	7	-	-	-	-	-
Cinayet	12	-	20	-	11	-	23	1
Dolandırıcılık	1	-	-	-	-	-	-	-
Gasp	3	-	-	-	-	-	-	-
İşkence	2	-	-	-	2	-	-	-
İzale-i Bıkr	1	-	-	-	-	-	1	-
Kız Kaçırma	3	-	1	-	4	-	2	-
Fili Livata	1	-	-	-	1	-	-	-
Çocuğunu Öldürme	1	1	-	-	1	1	-	-
Rüşvet	1	-	5	-	-	-	-	-
Sahtekârlık	1	-	-	-	-	-	-	-
Hırsızlık	27	7	31	-	-	-	-	-
Yakmak	3	-	-	-	-	-	-	-
Yataklık	-	-	3	2	-	-	-	-
Yol Kesme	3	-	2	-	-	-	-	-
Zabıtaya Silah Çekmek	1	-	-	-	-	-	-	-
Zimmete Mal Geçirme	1	-	-	-	1	-	-	-
Zina	2	-	3	-	8	-	8	-
Zorla Ele Geçirme	8	-	2	-	-	-	-	-
Toplam	72	8	81	2	24	1	34	2
Genel Toplam	163				70			

16 Nisan 1919'da Bolu Mutasarrıf Vekili Naci tarafından Dâhiliye Nezareti'ne bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda Bartın Hapishanesi mevcudunun 122 nefer olduğu belirtilmiştir. Suçları kesinleşenlerden 14'ünün şehir merkezlerine ve diğer 15'inin hükümlerinin

94 BOA,DH.MB.HPS.40.29,1,3,5,7.

95 BOA,DH.MB.HPS.M.38.53,1-11.

kesinleşmesini müteakip nakillerine lüzum görüldüğü bildirilmiştir⁹⁶. Yukarıda yer alan bilgiye göre Bartın Hapishanesi mevcudunun azaldığı görülmektedir.

D. Bartın Hapishanesi'nin Sıhhi Durumu

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da salgın hastalıklar artmıştır. Bu artıştan en çok kalabalık ve sağlıksız şartlara sahip hapishane sakinleri etkilenmiştir. Osmanlı coğrafyasında görülen veba, tifüs, kolera, verem, grip, çiçek, tifo ve uyuz gibi hastalıklar, hapishanelere de sirayet etmiştir. Devlet salgın hastalıkların önüne geçmek amacıyla 1880 tarihli Hapishaneler Nizamnamesi'nde bazı önlemler almıştır. Mahkûmların düzenli olarak temizlilerinin yaptırılması, Koğuşların badana yapılması ve mahkûmların haftada bir doktor tarafından muayene edilmesi alınan önlemlere birkaç örnektir⁹⁷. Bu tür önlemler alınsa da 20. yüzyılın başlarında hapishanelerde salgın hastalıklarla kırılmıştır. Bu hapishanelerden biri de Bartın Hapishanesi'dir. 6 Ağustos 1911'de Bartın Mutasarrıflığı Bolu Livası'nda bulunan hapishaneler için 1.300 kuruş olarak belirlenen ödeneğin arttırılmasını Dâhiliye Nezareti'nden talep etmiştir. Ödeneğin arttırılması talebinin temel nedeni ise Bartın Hapishanesi'nde ortaya çıkan uyuz hastalığı için 600 kuruş harcanmış olmasıdır⁹⁸.

20 Ekim 1912'de Adliye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda Bartın Hapishanesi koğuşları ve avlusunun gayrisıhhi şartlara sahip olmasından dolayı salgın hastalıklar ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu durum Bartın Hapishane cetveli ekine hapishane tabibi tarafından eklenen rapordan anlaşılmıştır. Bu konuda tedbir alınması hususunda Dâhiliye Nezareti'ne ilgili yazı gönderilmiştir⁹⁹.

21 Mart 1917'de Bartın Mutasarrıflığı'ndan Adliye Nezareti'ne Bartın Hapishanesi'nde ortaya çıkan ölümcül hastalıklar yüzünden mahkûmların ölmekte olduğu yönünde bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda yaşanan vefatların önlenmesi için cünha ve kabahat suçlularından hasta olmayanların tahliye edilip, daha sonra cezalarını çekmeleri önerilmiştir. Adliye Nezareti Bolu Mutasarrıflığı'na gönderdiği cevapta kanun gereğince haklarında af çıkmadıkça mahkûmların hastalık dolayısıyla tahliyelerinin mümkün olmadığı dile getirilmiştir. İzdihamın azaltılması ve hastalığın yayılmasını önlemek için ya merkez kaza da ya da civar mahalde münasip bir binanın kiralanması önerilmiştir¹⁰⁰.

14 Ocak 1918'de Bartın Hapishanesi'nde ortaya çıkan ölümcül hastalıklara karşı tedbir alınması ve ilaç masraflarının karşılanması için Dâhiliye Nezareti girişimde bulunmuştur. Sonraki yazışmalardan anlaşıldığı üzere ilgili ödeneğin hapishaneler bütçesi ödeneğinden karşılanması kararlaştırılmıştır¹⁰¹. 30 Eylül 1918'de Bartın Hapishanesi'nde ortaya çıkan lekeli humma ve tifo gibi ölümcül hastalıkların yayılmasını önlemek için mahkûmların bir kısmının kiralanması başka bir binaya taşındığı belirtilmiştir. Bolu Mutasarrıfı Abdülkadir, Dâhiliye Nezareti'ne kiralanması için 600 kuruşa ihtiyaç duyulduğunu bildirmiş ve bu ödeneğin karşılanmasını talep edilmiştir¹⁰².

3 Kasım 1918'de Adliye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne Bartın Hapishanesi'nin sıhhi koşullarının iyi olmaması ve izdihamın azaltılması amacıyla 50 mahkûmun

96 BOA,DH.MB.HPS.M.39.37,1.

97 Bozkurt, a.g.m., s. 269.

98 BOA,DH.MB.HPS.143.34,1.

99 BOA,DH.MB.HPS.M.7.95,4.

100 BOA,DH.MB.HPS.76.58.1,3

101 BOA,DH.MB.HPS.78.44.1,3.

102 BOA,DH.MB.HPS.47.45.1,3,4.

Sinop Hapishanesi'ne nakli girişimi ile ilgili bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda Sinop Hapishanesi'nin de harap durumda olduğu bu yüzden buraya naklin mümkün olmadığı ve Bolu Hapishanesi'ne nakil girişiminin de Bolu Hapishanesi'nde haddin üzerinde 190 mahkûmun bulunması sebebiyle vazgeçildiği ifade edilmiştir¹⁰³.

Sonuç

Hapishaneler, suçluların ıslah edilmesine yönelik olarak modern anlamda 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti'nde ise Avrupa devletlerinin etkisi ve baskısı ile Tanzimat Dönemi'nden sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Böylelikle suçluların cezalarını çekmek için bekletildikleri mahbeslerden hapishanelere geçiş yaşanmıştır. Bu hapishanelerden biri de Bartın Kazası'nda kurulmuştur. Bartın bir kaza olmakla birlikte burada bulunan mahkeme 20. yüzyılın başlarından itibaren Zonguldak, Ereğli ve Devrek kazalarının cinayet suçlularının yargılandığı bir mahkemedir. Bu mahkeme aynı zamanda Zonguldak, Ereğli ve Devrek'te görülen duruşmalara yapılan itirazlar üzerine yeniden yargılama mercii konumuna gelmiştir. Fakat Bartın'da bulunan hapishane ise kaza düzeyinde bırakılmıştır.

Bartın'da bulunan mahkemenin liva düzeyinde olması, hapishanenin ise sadece kaza ihtiyaçlarına göre teşkilatlanmış olması Bartın Hapishanesi'nde sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Öncelikle 150 civarında kapasitesi olan hapishanede diğer kazalardan gelen mahkûmlarla zaman zaman 300'e kadar varan bir mahkûm sayısına ulaşılmıştır. Bu olumsuz durumun ortadan kaldırılması için öncelikle yeni bir hapishane inşa etme girişimi olsa da, savaş nedeniyle ödenek sağlamadaki güçlükler dolayısıyla bu girişim başarıya ulaşmamıştır. Bunun yerine hapishanenin sağlıklı ortamının iyileştirilmesi için zaman zaman çalışmalar yapılmış, fakat hapishanenin konumu ve uygun olmayan mimarisi yüzünden başarılı olunamamıştır. Hapishane hava ve ışıktan yoksun ve aşırı nemli bir ortama sahiptir. Bu duruma bir de haddinden fazla mahkûm eklenince Bartın Hapishanesi'nde sık sık lekeli humma, uyuz gibi bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkmış ve mahkûmların yer yer ölümlerine sebep olmuştur. Yetkililer zaman zaman hapishaneden başka hapishanelere nakil düşünmüşlerse de, diğer hapishanelerin durumunun da farklı olmamasından dolayı bu eylem tam olarak uygulamaya konulamamıştır.

Tüm bu olumsuz şartların yanında savaş yıllarında devletin hapishane görevlilerine yeterli maaş ödeyememesi de ayrı bir sıkıntı oluşturmuştur. Maaşın az olmasından dolayı bu kadrolara ehliyetli kişiler yerine gayri meşru işlerin peşinde olan vasıfsız kişiler gelmiştir. Gerçekten Bartın Hapishanesi'nde görevli olan gardiyanlar, firar olaylarına yardım etmişler ve hatta mahkûmlara alkol gibi yasaklı maddeler temin etmişlerdir. Neticede bu eylemlere bulaşmış gardiyanlar görevden uzaklaştırılmış, fakat boşta kalan kadrolara da maaş azlığından dolayı eleman bulmakta güçlük çekilmiştir. Boşta kalan kadrolara Bartın Jandarma Karakolu'nda görevli jandarmalar vasıtasıyla doldurulsa da, bu sefer şehrin asayişinin sağlanmasında güçlükler ortaya çıkmıştır. Bartın Hapishanesi'nin bu durumu ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra düzeltilmiştir.

103 BOA,DH.MB.HPS.M.36.69.1.

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri**

Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı (DH.MB.HPS.): 7.95,4; 10.7,1,3; 11.28,1,3,4; 1355.1,3-8; 14.44.1,3-14; 27.21,8; 30.76,1,7; 35.12.1,3,11,12,15,17,18,20; 39.23,1,3; 39.29.1,3; 39.40-1,3; 40.51,1,3-7; 40.23,1,3,4; 40.29.1,3,5,7; 43.45,1-3; 44.23,1,3; 46.15,1; 47.1,1,2,4; 47.45.1,3,4; 51.19,1; 60.65.1,3; 63.3.1,3; 71.24,7; 76.58.1,3; 78.44.1,3; 87.11,1,3; 87.28.19,1-2; 87.64,1-2; 92.26.1-5; 92.47.1,3,5; 97.34.1,3,5,8,10,12; 101.12.1,3,5,6,7,9; 108.42.1,10,12; 109.11,1-6; 114.22,13; 117.27,4; 143.20,1; 143.34,1; 143.88,1; 146.22.1,2; 146.39,1; 147.6,3,5; 149.8,1,2; 155.100,1; 156.74,7; 165.19.1-2.

Dâhiliye Nezareti Mebani-i Emiriye Hapishaneler Müdüriyeti Müteferrik Evrakı (DH.MB.HPS.M.): 6.26,1,7; 7.95.1-3; 25.34,1-7; 20.40,4; 21.61,4; 36.69.1; 38.53,1-11; 39.37,1; 53.5,1.

Tetkik Eserler

- Aksu, Ş. (2005). "Otorite- Yaşamaları İlinkisinde Hapishanenin Yeri", Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 59- 68.
- Bardakoğlu, A. (1997). "Hapis", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s. 54- 66.
- Bilirli, T. (2018). "20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Yozgat Örneği", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (SBAD), Kış, 13/2, s. 71- 96.
- Bilirli, T. (2019). "Son Dönem Osmanlı Taşra Hapishaneleri: Tokat Hapishanesi Örneği", History Studies, 11/3, Haziran 2019, s. 891-913.
- Bozkurt, N. (2012). " XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesi'nin Genel Durumu", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 21, Bahar, s. 261- 277.
- Demirkol, K. (Aralık 2012). "II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri", Sakarya Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- Develioğlu, F. (2007). "Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat", Yay. Haz: A. S. Güneşal, Aydın Kitabevi Yayınları, 24. Baskı, Ankara.
- Foucault, M. (2006). "Hapishanenin Doğuşu", çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara.
- Gönen, Y. S. (2005). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, 1917 Yılı", Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 173- 181.
- Karaca, A. (2005). "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün", Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun, Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 152- 162.
- Köse O. (2008). "20. Yüzyıl Başları Trabzon Vilayeti'nde Suçlar, Suçlular ve Hapishaneler" İlkadım'dan Cumhuriyet'e Milli Mücadele, Ed. Osman Köse, Samsun İlkadım Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları. İstanbul 27- 45.
- O'Brien, P. (1998). "The Prison on the Continent Europe, 1865-1965", The Oxford History of the Prison The Practice of Punishment in Western Society, Oxford University Press, New York, s. 178- 201.
- Özçelik, M. (2011). "Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Hapishanelerinin Durumu", Çağdaş

20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Hapishaneleri: Bartın Hapishanesi Örneği

Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 7, Sayı 14, Güz, s. 16- 37.

Tekin, S. (2008). "Dr. Polliç Bey'in 1918 Tarihli Raporuna Göre Berlin ve Aydın Vilayeti Hapishanelerine Genel Bir Bakış", OTAM, Sayı 24, s. 205- 222.

Tekin, S. ve Sevilay Özkes, (2008). "Cumhuriyet Öncesi Türkiye'de Hapishane Sorunu", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VII/16- 17, 2008 Bahar- Güz, s. 187- 201.

Temel, Mehmet (2009), "XX. Yüzyılın Başlarında Mentеше Sancağı Hapishaneleri", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 26, Konya, s. 109- 136.

Türkkan, H. (Ocak 2018). "Osmanlı Devleti'nde Demokratikleşme ve Kanun-ı Esasi'nin Demokratik Hüviyeti", Vakanüvis, C. 3, S. 3, s. 364- 379.

Yıldız, G. (2012). "Mapusâne: Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)," Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Yıldız, G. (2002). "Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı (1839- 1908)", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yıldız, Ö. (2015). "Osmanlı Hapishaneleri Üzerine Bir Değerlendirme: Karesi Hapishanesi Örneği", Akademik Bakış, C. 9, S. 17, Kış 2015, s. 91- 111.